

ProCzeFor – Pronunciation of Czech for Foreigners

Ve druhé polovině roku 2022 byla vydána dvojice unikátních praktických cvičebnic k nácviku výslovnosti pro nerodilé mluvčí studující češtinu jako druhý jazyk, jejichž autorkami jsou fonetičky s dlouholetou praxí Zdena Palková a Jitka Veroňková z Fonetického ústavu FF UK v Praze. Publikace *Výslovnost spisovné češtiny pro cizince – cvičení pro cizince* (modrá) a *Souhrnná a tematická cvičení – k nácviku výslovnosti a mluvené češtiny pro cizince* (červená)¹ vznikly především, jak samy autorky uvádějí, na základě potřeb pro výuku výslovnosti v rámci letních škol a dalších jazykových kurzů.²

Procvičování výslovnosti při výuce češtiny bývá často upozadováno na úkor složité gramatiky i rozsáhlého lexika, což je patrné i v míře výslovnostních cvičení v klasických učebnicích češtiny pro cizince. Nejen z tohoto důvodu je pak více než vítané mít k dispozici pomůcku, jež poskytuje komplexnější a rozsáhlejší materiál k výuce a procvičování českých hlásek, hláskových spojení a dalších jevů zvukové roviny češtiny. Takovými jsou například oddíl publikace *Flip (Your) Teaching! 2* (Kopečková 2017) zahrnující praktická cvičení spolu s návody a tipy pro lektory, jak s materiálem efektivně pracovat, či *Cvičebnice výslovnosti češtiny nejen pro školní výuku* (Štěpáník, Vlčková-Mejvaldová 2018), jež obsahuje mj. příklady variantní výslovnosti (např. středočeské), se kterou se cizinci mohou v každodenním životě setkávat.

Cvičebnice Z. Palkové a J. Veroňkové však v této oblasti nabízí zcela jedinečný materiál, zejména proto, že v nich uživatel najde nejen velké množství různorodých

¹ Zdena Palková, Jitka Veroňková, *Výslovnost spisovné češtiny (cvičení pro cizince)*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2022 a Jitka Veroňková, *Souhrnná a tematická cvičení (k nácviku výslovnosti a mluvené češtiny pro cizince)*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2022.

² Jak je již v textu naznačeno, publikace jsou barevně odlišené (modrá a červená). To může být mj. praktické označení při práci na lekcích. Odlišení na základě barev využívám dále v textu pro snadnější orientaci.

cvičení k opakování i testování řečových dovedností, konkrétně výslovnosti hlásek, slov, slovních kombinací atd., ale také QR kódy propojující tištěný materiál s aplikací, jež nabízí zvukové stopy ke všem cvičením (více k samotné aplikaci níže po stručném představení tištěných cvičebnic).

Modrá cvičebnice je svým uspořádáním a také náplní některých cvičení inspirována známou praktickou příručkou Zdeny Palkové *Základní kurs české výslovnosti (pro cizince)* (Palková 1989), jež byla publikována na konci 80. let minulého století.³

Po krátkém úvodním slově, v němž se mj. nachází stručná instrukce, jak s knihou zacházet, následují kapitoly zaměřené na procvičování jednotlivých českých hlásek (včetně rázu), a to v rámci slov, slovních spojení i celých vět. Zde je nutno ocenit, že je materiál velmi obsáhlý a hlásky, jež mají být primárně procvičovány, se nachází vždy v odlišných pozicích (iniciálních, mediálních, finálních) i v různém hláskovém okolí. Zohledněny jsou i otevřené a zavřené slabiky, v případě konsonantů *r* a *l* pak pozice slabikotvorné. Pozornost je dále zaměřena na souvislou řeč, přičemž je kladen důraz na asimilaci znělosti a asimilaci artikulace, slovní přízvuk a melodii, resp. intonaci v češtině. Také v rámci těchto jevů poskytuje publikace mnoho různorodých cvičení, na jejichž základě má student možnost zlepšit své řečové dovednosti na rovině segmentální i suprasegmentální.

Každá kapitola obsahuje krátký úvod, v němž jsou představeny skupiny hlásek (např. alveolární okluzivy *t, d, n*; vokály *o, ó*) či konkrétní probíraná řečová složka. Jsou zde uvedeny principy tvoření hlásek, pravidla pro realizace hláskových spojení (asimilace), základní typy kadencí v češtině apod. U jednotlivých cvičení pak lze najít další tipy či doporučení k nácviku daného jevu.

Samotných cvičení je velké množství, a nabízí tak možnost vybrat si právě taková, která jsou pro výuku výslovnosti v danou chvíli potřebná. Cvičení jsou z větší části drilová a je zde často kladen důraz na nácvik jasně odlišených komplikovaných dvojic, např. zvukové diference *dy × di*, znělých a neznělých konsonantů (např. *p × b, s × z*), vokalické kvantity (např. *a × á, u × ú*) atd. Ke konci každého dílčího oddílu má uživatel možnost se s využitím aplikace „otestovat“ (více dále).

Červená cvičebnice má obsahově poněkud jiný charakter, zejména s ohledem na výběr lexika. Zatímco v modré se vyskytují i slova zastaralá, méně frekventovaná apod., aby byla naplněna především potřeba obsáhnout veškeré pozice, hláskové okolí atd., v této publikaci je zohledněna spíše využitelnost zde procvičovaného lexika následně v praxi. Od toho se odvíjí i odlišné uspořádání kapitol, ačkoliv i zde se postupuje od procvičování hlásek ke složitějším slovním kombinacím, přes asimilace, přízvuk a intonaci až k delším textům. Zároveň jsou kapitoly uspořádány tematicky (např. státy a města, časové údaje atd.).

³ Tato příručka nebyla a není doplněna o žádný zvukový materiál.

Stejně jako v případě modré cvičebnice jsou v úvodu prezentovány instrukce, jak s knihou zacházet, a stručné informace o řazení a náplni jednotlivých kapitol a o práci s aplikací. Následují dvě kapitoly, jež jsou věnovány zvukové rovině českého jazyka a vztahu ortografie a výslovnosti. Nejedná se pouze o teoretický výklad. Obě kapitoly jsou vždy doplněny o cvičení k praktickému nácviku hlásek (s přihlédnutím k různým pozicím a hláskovému okolí) i hláskových spojení, především ve formě drilu (např. minimální páry typu *ede × ete, asa × aša* apod.). V případě druhé kapitoly je výslovnost procvičována na jednoduchém a zároveň praktickém lexiku, konkrétně na vlastních jménech. Uživatel si může opět kromě jednotlivých hlásek procvičit i další řečové složky – asimilaci znělosti, asimilaci artikulace či přízvuk.

Jak bylo řečeno výše, kapitoly, jichž je dohromady sedmáct, jsou uspořádány i tematicky, přičemž se náročnost lexika mírně stupňuje. Ve čtvrté kapitole lze nalézt základní fráze (poděkování, představování, pozdravy apod.), v kapitolách 7–10 uživatel procvičuje dny v týdnu, měsíce, roční období, hodiny, data, barvy atd., přičemž jsou tato slova a slovní spojení již součástí celých vět či v kombinaci s různými prepozicemi, nacházíme zde dvojice adjektivum × adverbium apod. Student si tak během nácviku výslovnosti osvojí i další jazykové dovednosti. V kapitole 15 má uživatel možnost se naučit správnou realizaci názvů evropských metropolí. Autorka velmi pečlivě volí různé slovní kombinace a příkladové věty, jež mohou být pro uživatele v řeči užitečné (např. *Helsinki. – Pochází z Helsinek. – Žiju v Helsinkách.*), a zahrnuje všechna evropská hlavní města. Kapitoly 16–17 jsou již věnovány náročnějším textům, v případě šestnácté kapitoly se jedná o přísloví, v případě sedmácté pak o souvislé texty. Tyto části jsou určeny především pokročilejším studentům.

Kromě zmíněných tematických nalezne v knize také tři kapitoly souhrnné (určené zejména k opakování základních zvukových vlastností češtiny) a pět kapitol vstupních, které některým kapitolám předchází a většinou zahrnují cvičení s úkolem, např. doplňování diakritiky, hlásek atd.

Celou cvičebnici uzavírá kapitola 18, jež je označena jako *Příloha*. Ta obsahuje další poslechová cvičení, ale za zmínku stojí zejména její první část, v níž lze procvičit slovní zásobu vztahující se k Česku (např. *k České republice, v Česku, z Česka, Čech, Češi* atd.) a k dalším státům a hlavním městům, a to ve formě: *Reykjavík. – Jsou z Reykjavíku. – Je v Reykjavíku.*

Stejně jako v případě modré cvičebnice, i zde je ke všem cvičením přiřazen QR kód, který nasměruje uživatele do aplikace se zvukovými stopami pro další opakování či testování. U každé kapitoly je také stručný úvod, jak s kapitolou zacházet, v rámci jednotlivých cvičení jsou pak uvedeny tipy nebo doporučení, na co dávat při výslovnosti pozor, jaké řečové složky jsou zde procvičovány atd.

Aplikace *ProCzeFor*, jež je s oběma cvičebnicemi propojena pomocí QR kódů, dává uživateli prostor k dalšímu nácviku. Právě využití QR kódu lze považovat za

ideální. Uživatel nemusí hledat webové stránky a složitě se ke cvičením proklikávat (případně ještě hůře – hledat přehrávač pro přiložené CD), naopak se hned dostane právě k tomu, co potřebuje. S ohledem na samotný nácvik, ať už se jedná o minimální páry, slovní kombinace, celé věty atd., nabízí aplikace dvě možnosti: *poslech a opakování* nebo *trénink a test*.

Poslech je vždy doplněn textem, při opakování je již text skryt a student si opakuje slova a slovní spojení pouze na základě vlastní percepce. Při tréninku si uživatel procvičuje veškeré varianty, které jsou ve cvičení obsaženy (např. *krásný – krásní*), zatímco v testu již musí vybírat pouze variantu, kterou slyší. Aplikace pak uživateli vy odpoví vždy hned vyhodnocuje. Velkou výhodou je možnost tzv. „míchání“ jednotek použitých ve cvičení, což lze využít jednak pro opakování nácvik, jednak pro testování skupin studentů, aby od sebe nemohli „opisovat“. U každého cvičení pak aplikace nabízí i kontrolu, a to ve formě ikony „očička“. Po jeho rozkliknutí se zobrazí procvičované slovo, slovní spojení atd. transkribované pomocí české (CZ) i mezinárodní (IPA) fonetické abecedy a oscilogram znázorňující realizaci řeči.

Kromě klasického drilu (výběr správné varianty apod.) se v aplikaci vyskytují také další možnosti procvičování, zejména na základě percepce, např. doplňování diakritiky, hlásek, celých slov atd., výběr přízvučné slabiky, oprava slovosledu, hledání správné prepozice či rozhodování o tom, zda dojde v daném spojení ke znělostní asimilaci.

Z výše uvedeného vyplývá, že jsou obě cvičebnice určeny především pro spolupráci lektora a studentů (veškerý text je v češtině). Pro lektora (zejména „nefonetika“) jsou velmi užitečné zmíněné úvodní informace a pravidla k hláskám a dalším složkám zvukové roviny, stejně jako tipy k jejich nácviku. K opravdu efektivnímu procvičování problematických hlásek a jevů je nutné, aby se lektor s knihami předem seznámil a jednotlivá cvičení si pečlivě prošel. Bude tak mít možnost vhodně vybrat a nakombinovat cvičení, která studenti aktuálně potřebují. Pro samostudium lze cvičebnice využít také, nejsou však vhodné pro začátečníky, zejména kvůli možné jazykové bariéře. Pro pokročilejší studenty pak může být náročný právě výběr vhodného cvičení, pokud nebudou chtít postupovat systematicky a udělat všechna cvičení, která cvičebnice nabízí. Pro samostatnou práci je však velmi dobře využitelná právě aplikace.

Jak bylo řečeno v úvodu, cvičebnice spolu s aplikací nabízejí zcela jedinečný materiál k procvičování řečové dovednosti, jež bývá často ve výuce češtiny pro cizince upozaďována. Kromě nepřeberného množství cvičení, která nejen v případě červené cvičebnice umožňují i efektivní procvičování frekventovaného lexika, ať už jednoduššího či složitějšího, autorky věnovaly čas také tomu, aby uživateli přiblížily základní informace ke zvukové stránce češtiny. Opomenout nelze ani to, že autorky vzhledem ke konkrétním doporučením a dalším tipům zde předávají své know-how.

Pokud jde o samotnou aplikaci, nemá mj. díky rychlému propojení s textem aktuálně konkurenci. Lze ji využít při výuce, ať už skupinové nebo individuální, i k samostatné práci. Vzhledem k tomu, že se jedná o e-materiál, mají autorky možnost jej neustále doplňovat a aktualizovat. Pro snadnější používání k ní existuje i manuál, který lze najít online (www.proczefer.cz). K případným dotazům pak slouží e-mail proczefer@ff.cuni.cz. Nic tedy nebrání lektorům ani studentům, aby s nácvi- kem výslovnosti ihned začali.

Literatura

K o p e č k o v á M., 2017, *Procvičujeme výslovnost*. In B. Bednaříková a kol., *Flip (Your) Teaching! 2*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 77–147.

P a l k o v á Z., 1989, *Základní kurs české výslovnosti (pro cizince)*. Praha: SPN.

Š t ě p á n í k S., V l ě k o v á - M e j v a l d o v á J., 2018, *Cvičebnice výslovnosti češtiny (nejen pro školní výuku)*. Plzeň: Nakladatelství Fraus.